

"De val van Brandt zie ik als een grote nederlaag"

Interview met Markus Wolf

Achtergrond - 26 februari 2003

(26 februari 2003) Markus Wolf was van 1952 tot 1986 de spionagechef van de DDR. Daarna ging hij boeken schrijven, waarin hij zich van zijn liberale kant liet zien. Op 6 maart treedt hij in Amsterdam op met Egon Bahr, zijn West-Duitse 'tegenspeler' in Willy Brandts *Ostpolitik*. Lachend: "Het is ons gelukt om in Bahrs woning een microfoon in te bouwen."

Markus Wolf: "Je vraagt je altijd af: wat blijft er over? Ik heb net mijn tachtigste verjaardag gevierd, in Zuid-Afrika. Ik wilde geen gedoe, maar het werd een groot feest, tussen vrienden van het ANC. De DDR had ze toentertijd geholpen, niet veel, maar toch. Ik had in Zuid-Afrika het gevoel dat het allemaal niet voor niets was geweest."

'Het', dat is Wolfs leven in de DDR. Vooral de 34 jaar dat hij, als generaal en onderminister, de *Hauptverwaltung Aufklärung* (HVA) leidde, de buitenlandse inlichtingendienst van het ministerie voor Staatsveiligheid. Zijn opdracht: de klassieke spionage met agenten coördineren. Maar Wolf is ook een bon-vivant. Een Zwaab, uit een familie van *Bildungsbürger*, met gevoel voor een goed gesprek bij een goed glas wijn. Hij schreef zelfs een boek over de Russische keuken. Vader Friedrich Wolf was een fameus arts en toneelschrijver, die eind jaren twintig communist werd. Broer Konrad was een van de beste filmmakers van de DDR en leidde de Academie van de Kunsten. Nadat Konrad in 1982 was overleden, gebruikte Markus hem, zoals hij zegt, als 'schild' om zijn ongenoegen te ventileren over de verstarring en het gebrek aan openheid in de staat die hij desondanks steunde. Dat werd het boek 'Die Troika' (1989) over Konrad en zijn twee eeuwige kameraden: een Amerikaan en een West-Berlijner. 'Die Troika' sloeg in de DDR van net voor de grote demonstraties, én erbuiten, in als een bom. Markus Wolf was in 1986 al gestopt met zijn werk in 'staatsbelang'.

Wolf ziet zijn nieuwe boek, 'Freunde sterben nicht' (2002), als het vervolg op 'Die Troika'. Hij verhaalt er van langjarige vriendschappen met bijzondere mensen uit Oost en West: zijn eerste vriend, nog uit Stuttgart, die antroposoof werd, een Moskouse vriend met wie hij over hun jeugdheld Stalin in het reine probeert te

komen, een Amerikaanse wapenhandelaar, of 'Sir William' Born, die als FDP-parlementariër in de Bondsrepubliek een belangrijke 'bron' van Wolf werd, en een DDR-spionne die bij Born kwam te werken zonder dat ze hun DDR-connectie van elkaar wisten. In enkele tussenliggende boeken van de afgelopen jaren gaf Wolf zijn visie op de DDR en op zijn werk. 'Man Without a Face - The Memoirs of a Spymaster' (1999) werd een wereldhit.

U schetst uzelf in uw boeken als een man die overal graag kwam: op de premières van films van uw broer, in restaurants, op plekken waar uw vader werd herdacht. Hoe kon u nu de 'man zonder gezicht' blijven?

Markus Wolf: "Dat is ook volkomen onzin. De Amerikaanse uitgever, die de wereldrechten had, wilde de legende in stand houden die *Der Spiegel* in 1979 had gecreëerd met die foto van mij op de cover. Het is een wonder dat er niet eerder een foto van me in het Westen was gepubliceerd. Er waren in de DDR meer dan dertig scholen die mijn vaders naam droegen. Minstens eenmaal per jaar kwam ik er om de *Jugendweihe* (de niet-christelijke variant van de belijdenis, waarmee je toegang kreeg tot de volwassen socialistische maatschappij, *red.*) mee te vieren. Dan speeche ik in vol ornaat, terwijl ik normaal in burgerkleding liep. Want die kinderen wilden natuurlijk een generaal zien. Bij zo'n *Jugendweihe* was de hele familie van die kinderen aanwezig, ook de verwanten uit het Westen. En maar fotograferen." Wolf moet op honderden dressoirs in de BRD hebben gestaan.

In een recent interview in *Neues Deutschland* beweert u dat u met de spionageactiviteiten in de kringen van Willy Brandt en zijn rechterhand Egon Bahr een bijdrage heeft geleverd aan de verbetering van de Duits-Duitse betrekkingen. Hoe ziet u dat precies?

"Brandt was lange tijd door Ulbricht (de toenmalige partijleider van de SED, *red.*) als een gevaarlijke tegenstander beschouwd en ook door Honecker werd hij nog zeer gewantrouwd. Toen Brandt bondskanselier was geworden en [het verdrag met Moskou](#) in 1970 ondertekend zou gaan worden, nam ons Politbureau dat niet zo serieus. Sterker, Brandts 'verandering door toenadering' gold als poging de DDR te kunnen sturen. En dat was ook wel een beetje waar. In de Sovjetunie was het wantrouwen tegen Brandts *Ostpolitik* aanvankelijk ook groot geweest. Maar Moskou had zogeheten *black channels*, die van toenmalig KGB-leider Andropov, via een generaal en Russische journalisten, naar Brandts rechterhand Bahr liepen. Een directe conspiratieve verbinding, zogezegd. En door dat kanaal was er in Moskou al een andere, positievere kijk op Brandts ontspanningspolitiek ontstaan. Maar dat liet Brezjnef de partijleiding van de DDR niet weten. Uit Moskou kwamen de meest tegenstrijdige officiële signalen.

Zelf was ik informeel wat beter op de hoogte, door mijn eigen contacten met Moskou, waar ik mijn jeugd had doorgebracht en in 1949 de DDR-ambassade uit de grond had gestampt. Welnu, dankzij Günter Guillaume en andere bronnen in de nabijheid van Brandt en Bahr, zoals FDP'er Born, verkregen we objectieve informatie over de *Ostpolitik*, die kon bevestigen wat Andropovs kanalen hadden gevonden. Ik zei tegen onze onderhandelaar met Bonn: 'Doe wat Honecker je verteld heeft, maar je zult zien dat het er de komende weken heel anders uitziet. BRD-onderhandelaar Bahr zal dat en dat gaan zeggen en dan kun je zus en zo antwoorden...' Zo ging de partijleiding van de DDR realistischer denken, en dat versoepelde de Duits-Duitse onderhandelingen."

Maar Bahr moet toch gemerkt hebben dat de andere kant al wist wat hij in ging brengen?

Wolf schiet in de lach. "Nee, dat wist hij niet. Het was ons min of meer bij toeval gelukt een microfoon in te bouwen in Bahrs woning, waar hij ontmoetingen had met een Russische onderhandelaar van Andropov. Dat was iets bijzonders. Als hij iets vermoedde, dan wist hij nog niet waar het lek zat: bij zijn eigen kanaal naar Moskou of ergens anders."

Bij Brandts medewerker Guillaume bijvoorbeeld. De paradox is dat een van uw grootste successen tot de val van Brandt heeft geleid.

"Ja, dat zie ik als een grote nederlaag. En heus, dat vond ik ook al toen het gebeurde. Dat was absoluut niet de bedoeling geweest en heeft veel schade berokkend. Hoewel ik met Willy Brandt van mening ben dat de ontmaskering van Guillaume in 1974 wel de aanleiding, maar niet de oorzaak vormde tot zijn val."

Wanneer heeft u Egon Bahr zelf voor het eerst ontmoet?

"Dat moet herfst of eind 1991 zijn geweest, in Hamburg. Bahr is een verstandige man. Wat in de DDR gebeurde, bezag hij niet met de zwart-witvisie van een Axel Springer. Hij begreep als beste wat er na de bouw van de Muur wel en niet kon en Brandt heeft zijn visie overgenomen. Ook na de Duitse hereniging heeft hij verstandige visies gehad op de ontwikkelingen in Midden- en Oost-Europa en Duitslands rol daarbij. En hij heeft zich ingeleefd in de positie van de burgers van de voormalige DDR. Hij heeft niet voor niets een voorwoord geschreven in de nieuwe uitgave van 'Die Troika'."

En nu treedt u samen op.

"Dat hebben we als eens eerder gedaan, in Duitsland. Ik vind dat aangenaam. Bahr weet ook verbazingwekkend veel over mijn vader en over mijn broer. We zijn

geen tegenstanders, absoluut niet."

Annemieke Hendriks is freelance journaliste en schrijft voor verschillende Duitse en Nederlandse kranten.

Donderdag 6 maart 2003 organiseert het [Duitsland Instituut Amsterdam](#) in samenwerking met het Genootschap Nederland-Duitsland een discussie tussen Markus Wolf en Egon Bahr. Het gesprek vindt plaats in de Singelkerk te Amsterdam en wordt geleid door Otto von der Gablentz, oud-ambassadeur van de Bondsrepubliek in Nederland.

Let op:

Wegens gezondheidsredenen heeft Markus Wolf zijn komst naar Amsterdam moeten afzeggen. De lezing 'Zeitzeugen berichten' zal echter wel doorgaan op 6 maart om 16.00 uur in de Doopsgezinde Singelkerk met Egon Bahr en Otto von der Gablentz (gespreksleiding).

[Biografie Markus Wolf.](#)

[Biografie Egon Bahr.](#)

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/2437/de-val-van-brandt-zie-ik-als-een-grote-nederlaag>